

KEIMENA/TEXTS

Children's literature E-journal

ΚΕΙΜΕΝΑ για την έρευνα, τη θεωρία, την κριτική και τη διδακτική της Παιδικής και Εφηβικής Λογοτεχνίας, τεύχος 41^ο, 24/07/2024, ISSN: 1790-1782

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΤΙΚΗ

ΓΕΩΡΓΙΑ ΚΑΡΑΝΤΩΝΑ¹

«Κάτω ο Χίτλερ! Ή Γιατί ο Καρλ δεν ήθελε να γίνει ποδηλάτης»

Γιόκεν Βόιτ & Χάμεντ Έσρατ

Μετάφραση: Χλόη Παπαδοπούλου

Ποταμός 2023

Για παιδιά 10 +

Το graphic novel *Κάτω ο Χίτλερ! Ή Γιατί ο Καρλ δεν ήθελε να γίνει ποδηλάτης* (2023) αποτελεί τον έβδομο τίτλο που έρχεται να προστεθεί στον κατάλογο των μεταφρασμένων graphic novels που κυκλοφορούν στα ελληνικά με θέμα τη Σοά και τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Το βιβλίο κυκλοφορεί από τις εκδόσεις «Ποταμός» και τη μετάφραση από το γερμανικό πρωτότυπο ανέλαβε η Χλόη Παπαδοπούλου. Με τον ηχηρό τίτλο-σύνθημα *Κάτω ο Χίτλερ!* σε συνδυασμό με την απεικόνιση μιας ομάδας πέντε παιδιών να πληκτρολογούν σε μια γραφομηχανή στο εξώφυλλο του βιβλίου προοικονομείται ότι το περιεχόμενο της ιστορίας αφορά μια πράξη αντίστασης. Σε αντίθεση με το graphic novel *Freiheit! The White Rose Graphic Novel* (2021), το οποίο συνιστά διασκευή του γνωστού βιβλίου της Inge Scholl *The White Rose: Munich, 1942-1943*, το *Κάτω ο Χίτλερ!* αποτελεί original graphic novel που παρουσιάζει μια μικροϊστορία του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, άγνωστη στο ευρύ κοινό, για πρώτη φορά στη φόρμα των κόμικς.

Το 1960, ο Καρλ Μέτσνερ, πάστορας στην Ανατολική Γερμανία, μεταφέρεται στα γραφεία της Στάζι, του Υπουργείου Εθνικής Ασφάλειας της Λαϊκής Δημοκρατίας της Γερμανίας, στο Ανατολικό Βερολίνο. Κατά την αναμονή της ανάκρισής του και διερωτώμενος για τον λόγο της κράτησής του «στο μυαλό του αρχίζουν να γυρνούν οι τροχοί της μνήμης» και ανακαλεί όσα συνέβησαν είκοσι χρόνια πριν, το καλοκαίρι του 1943, μετά την ήττα της Ναζιστικής Γερμανίας στο Στάλινγκραντ. Εκείνη την εποχή, ο ίδιος μαζί με άλλους τέσσερις

---

¹ Η Καραντώνα Γεωργία είναι υποψήφια διδάκτωρ παιδικής & εφηβικής λογοτεχνίας στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας και Διευθύντρια της Greek Children's Library of London. Το βιβλίο της *Graphic Novel & Ολοκαύτωμα. Διδακτικές Προτάσεις και Εφαρμογές για την Προτοβάθμια και τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση* κυκλοφορεί από τις εκδόσεις Ροπή.

συμμαθητές του αποφασίζουν να οργανώσουν μια αντιστασιακή ομάδα κατά του Χίτλερ. Ακούν παράνομα ξένους ραδιοφωνικούς σταθμούς, τυπώνουν και μοιράζουν έντυπα και φέιγ-βολάν στην πόλη της Ερφούρτης, γράφουν συνθήματα στους τοίχους, καλώντας τον γερμανικό λαό σε αφύπνιση. Πολύ σύντομα τους καταδίδουν, συλλαμβάνονται από τη Γκεστάπο και φυλακίζονται. Γλιτώνουν, ωστόσο, τη θανατική ποινή χάρη στις συστατικές επιστολές που έγραψε υπέρ τους ο καθηγητής τους, μέλος του ναζιστικού κόμματος. Μετά τον πόλεμο, η Στάζι θέτει τον Καρλ υπό στενή παρακολούθηση προσπαθώντας να τον εντάξει στους κόλπους των μυστικών πληροφοριοδοτών της.

Η ιστορία διαδραματίζεται σε δύο διαφορετικούς χρονότοπους, όπου το αφηγηματικό παρόν συμπλέκεται συνειρμικά με το τραυματικό παρελθόν. Οι συνεχείς αναδρομές στο παρελθόν επιτυγχάνονται με εναλλαγή κεφαλαίων, στοιχείο που τις καθιστά εύκολα ανιχνεύσιμες χωρίς να διακόπτεται η ροή της ιστορικής αφήγησης. Ο εξ αποστάσεως εμπλεκόμενος αφηγητής² ανατρέχει στην εφηβική του ηλικία, για να εξιστορήσει την ιστορία είκοσι χρόνια μετά και ταυτόχρονα εμπλέκεται ενεργά στο ιστορικό παρόν, παλεύοντας να διαχειριστεί τη μνήμη του τραυματικού γεγονότος της σύλληψης, της φυλάκισης και της δίκης του, με την οποία αδυνατεί να συμφιλιωθεί. Η αφήγηση των γεγονότων της παιδικής ηλικίας από την οπτική του ενήλικα αφηγητή επιτρέπει μεν στον ενήλικα αναγνώστη να ταυτιστεί με τον ενήλικα Καρλ, στο παιδί- αναγνώστη δε με τον έφηβο Καρλ.

Η ιστορία είναι βασισμένη σε αληθινά ιστορικά γεγονότα και τα πρόσωπα που συμμετέχουν υπαρκτά. Παρά τις διαφορές με την αντιστασιακή ομάδα *Λευκό Ρόδο*, όπως το διευρυμένο αντιστασιακό δίκτυο και η θανατική καταδίκη του Χανς και της Σόφι Σολ, οι πέντε φίλοι της ιστορίας χρησιμοποιούν γκράφιτι, για να γράψουν συνθήματα στους τοίχους, όπως *Κάτω οι Ναζί! Να τερματιστεί ο πόλεμος! Κάτω ο Χίτλερ!* (σελ. 93) και τυπώνουν φυλλάδια, τα οποία διανέμουν από το τραμ. Ο Καρλ, μέλος της χιτλερικής νεολαίας στα μαθητικά του χρόνια, περιγράφει αναλυτικά τη δομή, τη σκληρή εκπαίδευση και τον μηχανισμό λειτουργίας της ως επίσημης παραστρατιωτικής οργάνωσης που είχε σχεδιαστεί για την εκπαίδευση των αγοριών, των μελλοντικών στρατιωτών του ναζιστικού καθεστώτος. Η διαλληλία του κειμένου του Βόιτ και των απεικονίσεων του Έσρατ περιγράφει με έμφαση το ανταγωνιστικό πνεύμα

---

² Schwenke, W. (2003). The Value of Singularity in First-and Restricted Third-Person Engaging Narration. *Children's Literature*, 31:116-141.

που καλλιεργείται, τη γοητεία που ασκεί ή την απέχθεια που προκαλεί η χρήση βίας στους εφήβους (τότε άρχισα να μισώ τον πόλεμο, σελ. 53).

Ο Ιρανικής καταγωγής καλλιτέχνης, Χάμεντ Έσρατ, αναπλάθει αριστοτεχνικά την ιστορική ατμόσφαιρα της εποχής. Έχει συμπεριλάβει στα καρέ εξώφυλλα εφημερίδων, όπως η Allgemeine Beifung, επιστολή σταλμένη με τη στρατιωτική ταχυδρομική υπηρεσία Feldpost, το κτίριο της φυλακής της Andraastrasse στην Ερφούρτη που σήμερα λειτουργεί ως Κέντρο Εκπαίδευσης και Μνήμης και την εκκλησία-σημείο κατατεθέν του ιστορικού κέντρου της Ερφούρτης, κορυφαίο δείγμα μεσαιωνικής εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής. Οι εικονογραφικές αποτυπώσεις του ραδιοφώνου Volksempfänger με το συνοδευτικό προπαγανδιστικό μήνυμα, των αφισών και φωτογραφιών του Έριχ Μέτζε, πρωταθλητή ποδηλασίας Γερμανίας 1933-1936 και παγκόσμιου πρωταθλητή 1934 και 1938, του σταθμού Friedrichstrasse στο Βερολίνο με το βιβλιοπωλείο κάτω από τη γέφυρα, προσδίδουν πιστότητα και αυθεντικότητα στην αφήγηση ανασυνθέτοντας την ιστορική περίοδο.³

Οι εναλλαγές στη χρωματική παλέτα με τις οποίες πειραματίζεται ο Έσρατ με επιτυχία συμβάλουν στη βέλτιστη αναγνωστική ανταπόκριση: γκρι και σκούρες αποχρώσεις, σκοτεινές μορφές-σκιές, κοντινά, κλειστοφοβικά πλάνα-καρέ με έμφαση στη λεπτομέρεια, βουβά καρέ με απουσία κειμενικού σημειωτικού κώδικα για επιβράδυνση της αφήγησης και πρόκληση σασπένς μεταδίδουν αβίαστα και με αμεσότητα την ατμόσφαιρα φόβου που κυριαρχεί και την έντονη συναισθηματική φόρτιση που βιώνει ο Καρλ έχοντας τεθεί υπό στενή παρακολούθηση από τη Στάζι. Από την άλλη, σκηνές-βινιέτες γεμάτες ένταση σε σέπια τόνους και απαλή τετραχρωμία αξιοποιούνται για την αναπαράσταση της παιδικής ηλικίας, όταν ο φόβος και η αγωνία της σύλληψης αντισταθμίζονται από την παιδική αθωότητα, την αφέλεια και τον εφηβικό παρορμητισμό.

Η Νύχτα των Κρυστάλλων, η λεηλασία εβραϊκών καταστημάτων, η στάση του ναζιστικού καθεστώτος απέναντι στα ομόφυλα ζευγάρια, οι bystanders, πολίτες που παθητικά παρακολουθούν τη συναγωγή στην Ερφούρτη να έχει παραδοθεί στις φλόγες και δεν επεμβαίνουν (η πυροσβεστική καθόταν και κοιτούσε άπραγη, σελ. 27), η αναφορά στη διάλυση της εβραϊκής επιχειρηματικότητας με την υφαρπαγή των εβραϊκών περιουσιών από μη Εβραίους Γερμανούς πολίτες (το μαγαζί του Εβραίου Μάγιερ το πήρε ένας Γερμανός

³ D'Arcy, G. (2020). *Mise en scène, Acting, and Space in Comics*. London: Palgrave Macmillan.

τσαγκάρης, σελ. 24), τα στρατόπεδα εκπαίδευσης της χιτλερικής νεολαίας και η δαιμονοποίηση της εβραϊκής ταυτότητας στοιχειοθετούν το ιστορικό υπόβαθρο για τα στάδια της γενοκτονίας και το Ολοκαύτωμα παρά την απουσία αναπαράστασης σκληρών εικόνων ή της αναφοράς μέσω του λεκτικού σημειωτικού κώδικα.

Το διπλό σαλόνι με το τραμ, με αριθμό 98, το οποίο διασχίζει την κεντρική πλατεία της Ερφούρτης, αποτελεί ακριβές αντίγραφο φωτογραφίας του αρχείου της πόλης της Ερφούρτης με ημερομηνία λήψης το 1944 και είναι το πιο χαρακτηριστικό σημείο του βιβλίου, γιατί σηματοδοτεί το σημείο κορύφωσης της αντιστασιακής δράσης των πέντε εφήβων: τη ρίψη φέιγ βολάν από το τραμ, αψηφώντας τον φόβο της σύλληψης και τις συνέπειες των πράξεών τους.

Το βιβλίο προσφέρεται για αξιοποίηση στη σχολική τάξη και μάλιστα περιλαμβάνει συμπληρωματικό πληροφοριακό υλικό με βιογραφικά σημειώματα των πέντε προσώπων της ιστορίας, φωτογραφίες του μέλους του NSDAP και δασκάλου των παιδιών Άλμπρεχτ Σούλτς, το κείμενο της προκήρυξης που συνέταξαν το 1943 στον στενογράφο και πρόσφατη φωτογραφία του Κάρλ Μέτσερ με τους δύο δημιουργούς.

Το graphic novel κλείνει -εναλλακτικά- με μια δισέλιδη βινιέτα-σαλόνι να έπεται του πληροφοριακού υλικού. Εκεί, απεικονίζεται ο Καρλ σε μεγάλη πια ηλικία να συμμετέχει σε ειρηνική πορεία για την επανένωση της Γερμανίας το 1989, έτος πτώσης του κατ'εξοχήν συμβόλου του Ψυχρού Πολέμου, του Τείχους του Βερολίνου. Στο πανό της βινιέτας που κατέχει σημαίνουντα ρόλο στην εικόνα, διαβάζουμε το σύνθημα «Όπου το άδικο γίνεται νόμος, η αντίσταση γίνεται καθήκον!», το οποίο εμπεριέχει όλη τη φιλοσοφία και στάση ζωής του ανθρωπιστή και ειρηνιστή Καρλ και νοηματοδοτεί πια και τον υπότιτλο του βιβλίου. Αν και εν πρώτοις προβληματίζει η μετάφραση της λέξης Radfahren, ο ποδηλάτης, που εδώ χρησιμοποιείται με τη μεταφορική έννοια ότι «στον κόσμο τούτο επιβιώνει καλύτερα όποιος το κάνει σαν τους ποδηλάτες. Πλάτη σκυφτή και δύναμη προς τα κάτω» (104, 123), εν τέλει, διαπιστώνεται ότι ο Καρλ εγκατέλειψε το «άθλημα της ποδηλασίας» και έδρασε με τον ακριβώς αντίθετο τρόπο: πρωτοστατώντας στους αγώνες διεκδίκησης δικαιωμάτων για ισότητα μεταπολεμικά και παραμένοντας πιστός στις αξίες του.

Το crossover⁴/ διηλικιακό graphic novel *Κάτω ο Χίτλερ!* συστήνει στο αναγνωστικό κοινό μια μικροϊστορία θάρρους, αντικομοφορμισμού και αντίστασης από αυτές που αξίζει να

⁴ Beckett, S. L. (2011). Crossover literature. *Keywords for children's literature*, 2:12.

KEIMENA/TEXTS

Children's literature E-journal

**ΚΕΙΜΕΝΑ για την έρευνα, τη θεωρία, την κριτική και τη διδακτική της
Παιδικής και Εφηβικής Λογοτεχνίας, τόμος 41^ο, 24/07/2024, ISSN: 1790-1782**

σταθούν επάξια δίπλα στις επίσημες ιστορικές αφηγήσεις του παρελθόντος και σε άλλα έργα πολιτικής αφύπνισης. Διαβάζεται απνευστί.